

ZIDUL DE APARARE AL CETĂȚII HISTRIA ȘI IMPREJURARILE ISTORICE ALE DISTRUGERII LUI ÎN SECOLUL AL IV-LEA î. e. n.

Cercetările mai noi de la Histria, efectuate după anul 1949 pe platoul din vest, în sectorul Z₂, reprezentind un cartier legat direct de partea apărută de zidurile orașului, au dat la iveală ruinele unui zid de apărare din epoca clasică greacă — secolele V — IV î. e. n. Ruinele rămase din acest zid se rezumă la resturi de temelie; totuși, descoperirea lui a pus o serie de probleme noi în legătură cu stadiul de dezvoltare al orașului Histria în epoca clasică greacă. Rezultatele obținute în fiecare campanie de săpături sînt cunoscute din rapoartele preliminare¹, încît vom face aici o descriere sumară, pentru a reaminti situația de pe teren de pînă acum, deoarece monumentul necesită săpături în continuare (fig. 1).

Ruinele zidului sînt situate la circa 30 m spre vest de zidul roman (Z), avînd o direcție aproape paralelă cu acesta, orientat ușor spre NV — SE, orientare ce nu diferă de cea pe care o au celelalte ziduri de apărare cunoscute pînă acum la Histria². Configurația geografică a peninsulei pe care este așezat orașul, cerea ca linia frontală de apărare să fie plasată pe direcția nord-sud, cu scopul de a bara atacurile dinspre vest, pe unde se făcea legătura cu teritoriul din interiorul Dobrogei. Aspectul actual al temeliei zidului, în părțile mai bine conservate, se prezintă ca o construcție de zid obișnuit, din piatră de șist verde, provenită din roca subsolului dobrogean.

Este legat cu pămînt galben și dispus în două corpuri, care în unele porțiuni par alăturate, iar în altele sînt legate organic. Corpul dinspre

---

¹ Em. Condurachi și colaboratori, *Șantierul arheologic Histria*, în *Materiale*, IV, 1957, p. 40, fig. 24; D. M. Pippidi și colaboratori, *Raport asupra activității șantierului Histria în campania 1956*, în *Materiale*, V, 1959, p. 283—327; Em. Condurachi și colaboratori, *Șantierul Histria*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 284 și pl. VI; *Materiale*, VII, 1961, p. 250 și urm., pl. III, fig. 18.

² *Histria I*, 1954, p. 66—95, 278—285, 285—292.

vest are grosimea de 1,40 m, mai înalt cu 0,20—0,30 m decât cel dinspre est de 1,20 m, atingând în total grosimea de 2,60 m (fig. 3). În partea sa centrală temelia se menține, pe o porțiune de câțiva metri, pe un plan orizontal, încît se pare că acesta a fost nivelul de la care s-a construit zidul. De aici în sus urma suprastructura lui, care probabil consta din blocuri de calcar și emplecton.

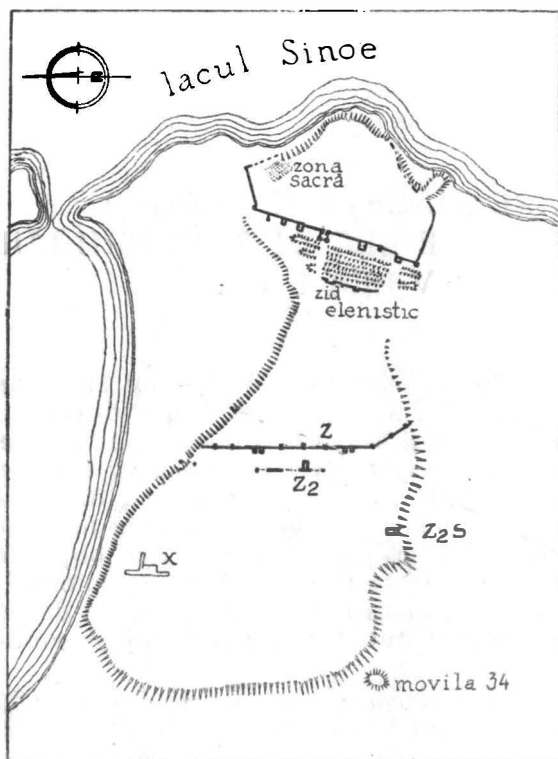

Fig. 1. — Planul general al cetății Histria.

află porțiunea mai bine conservată. Puțin mai spre nord zidul face o ușoară deviere, îngroșându-se cu 1—3,50 m, unde s-a păstrat urma unui „contrafort“ (?) sau, mai probabil, aceea a unei scări de acces pe zid, fiind dispusă pe partea *intramuros* (fig. 4).

Limita de nord a fost surprinsă chiar în marginea actuală a platoului, de unde începe zona joasă, inundabilă, și se prezintă sub forma unui arc de cerc în partea exterioară. Din această situație reiese că acesta era punctul *terminus* spre nord și că zidul nu urmărea perimetrul peninsulei spre est³;

³ Raportul preliminar cu rezultatele săpăturilor din anii 1960—1963, din sectorul Z₂ (în ms.).

⁴ Aici putem face observația că, după descoperirile de fortificații de pînă acum, în secolele VI—IV î.e.n. orașele grecești nu aveau un sistem defensiv unitar. Fiecare oraș își construia o linie de apărare dictată de configurația geografică a terenului sau avînd în vedere alte consi-

Această presupunere este susținută de descoperirea unui bloc de parament, căzut alături de temelia (vezi fig. 2, secțiunea 5). În secțiunea 11 s-au descoperit de asemenea urme de blocuri foarte măcinat³. În profunzime temelia coboară cu 0,70 m în porțiunea mai bine păstrată, atingînd stratul de nisip steril, sub care la 0,30—0,40 m apare pînza freatică, la nivelul actual al lacului Sinoe. În cea mai mare parte este distrus pînă la epuizare, încît în unele secțiuni s-a mai surprins doar urma gropii de fundație, indicîndu-ne traseul pe unde a fost construit, în care pămîntul răscolit conținea numai pietre mărunte de sist. Urmărind planul de situație, aproximativ la mijlocul traseului dintre cele două limite de nord și sud ale peninsulei, așa cum se va fi prezentat în antichitate, se

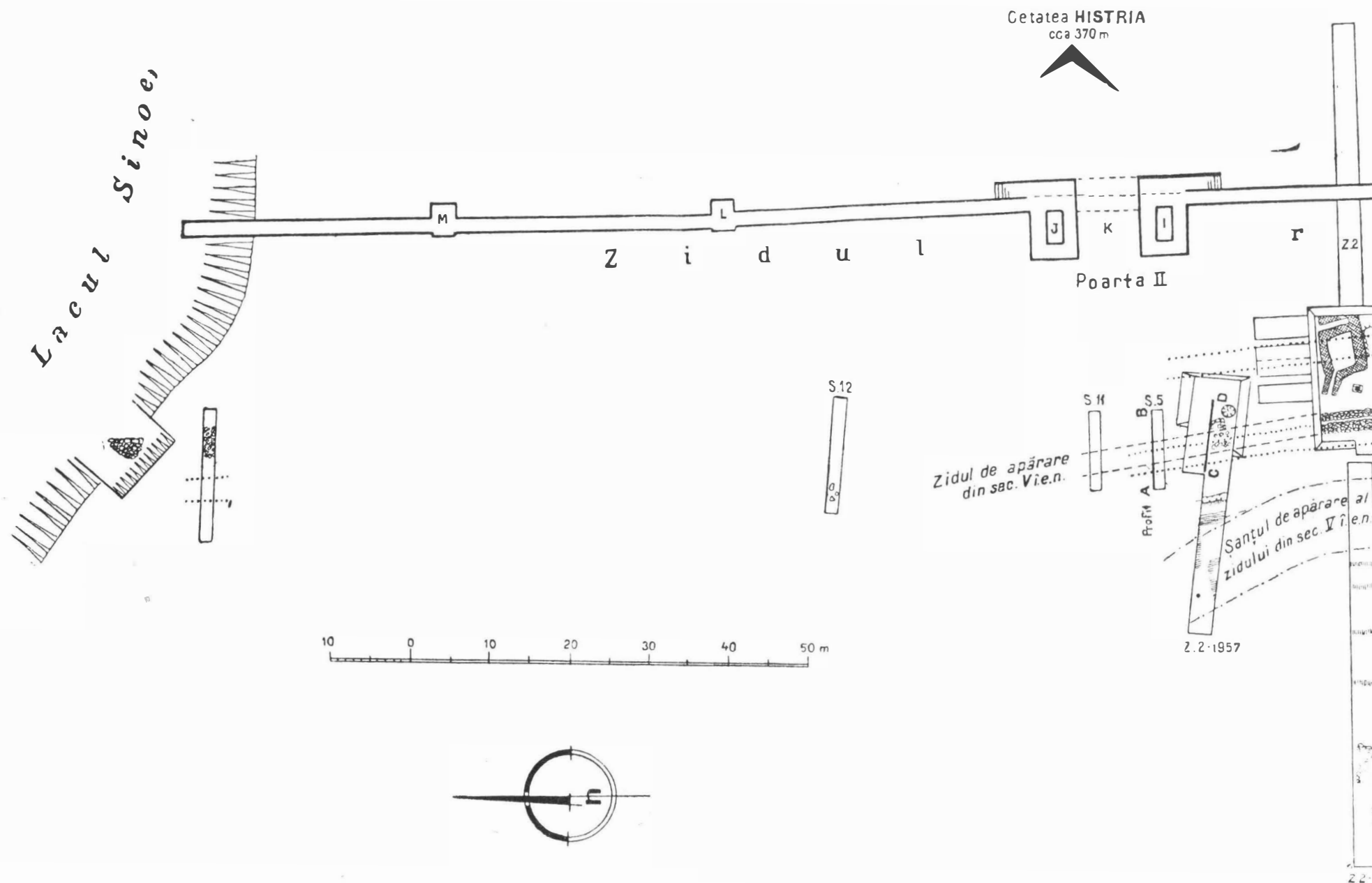

Fig. 2. — Planul sectorului Z

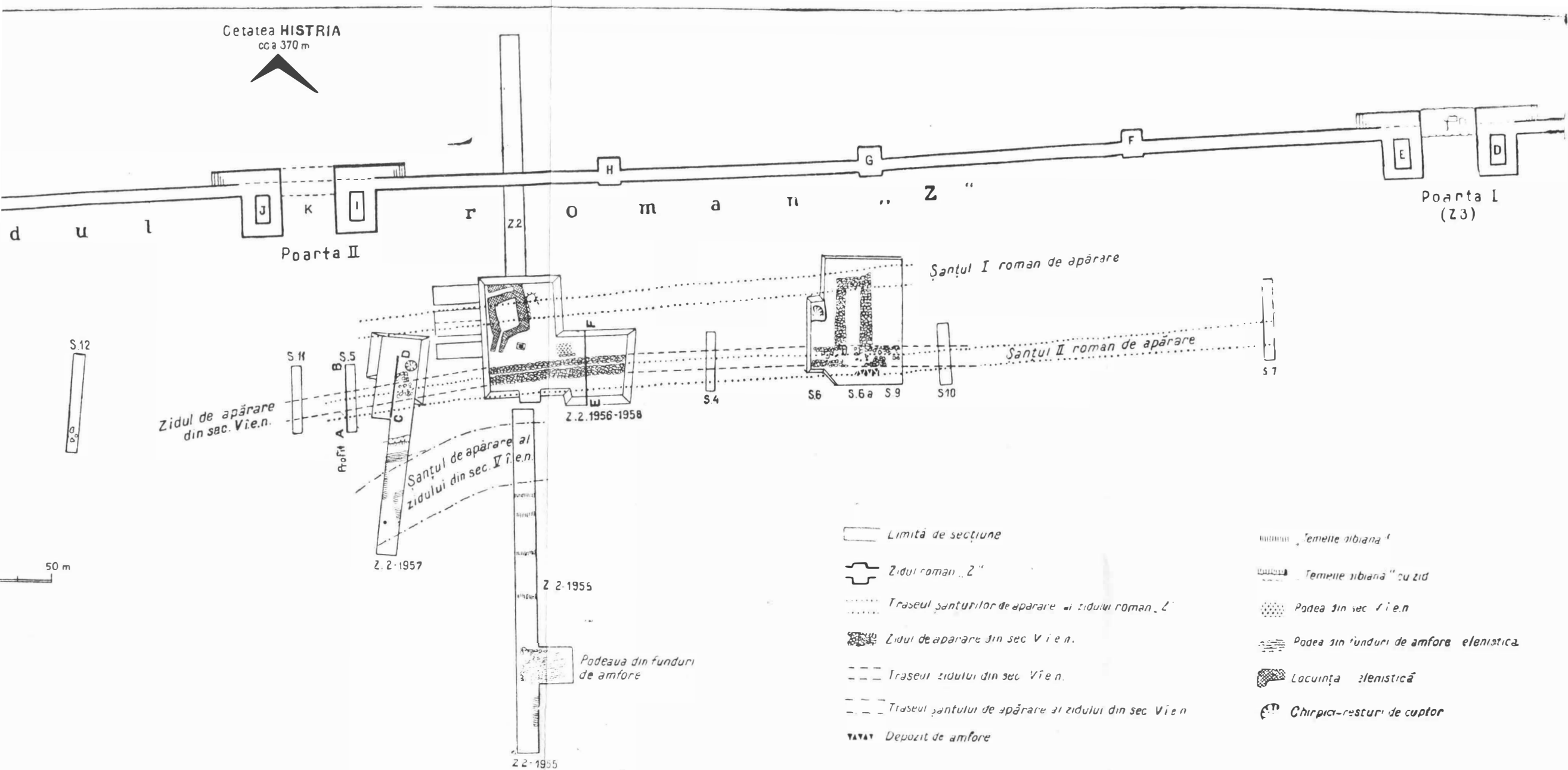

Fig. 2. — Planul sectorului Z₂.

către limita sudică a platoului nu cunoaștem traseul, nefiind surprins într-un sondaj efectuat în acest scop, dar probabil că are o deviere de la linia presupusă de noi. La circa o treime distanță de la limita sudică s-a surprins o construcție rectangulară perpendiculară pe zid cu laturile lungi de $11 \times 1,90$ m

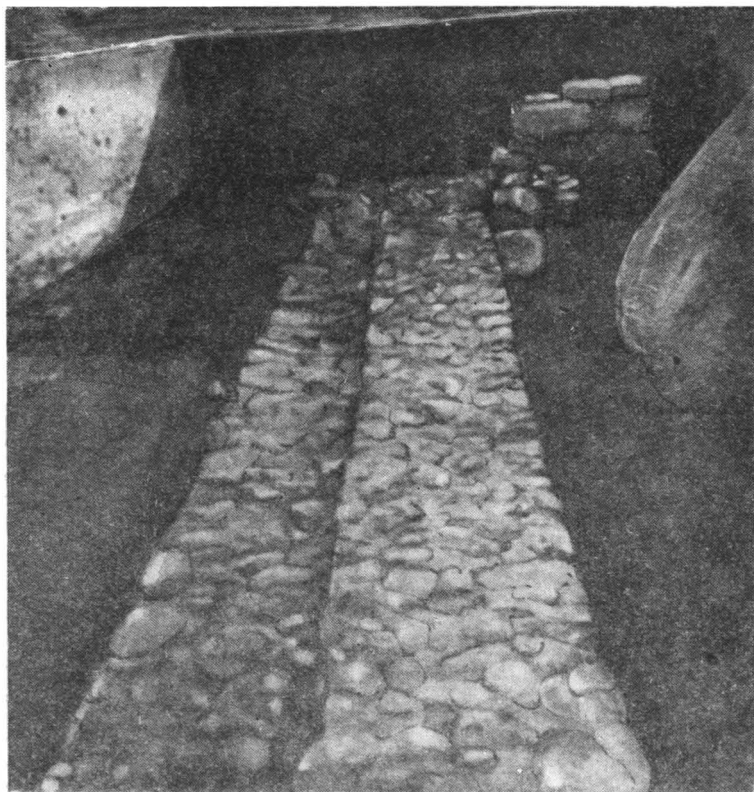

Fig. 3. — Temelia zidului.

și distanță între ele de $1,80-1,90$ m; construcția este dispusă pe partea *intramuros*, avînd aspectul unui turn, deși în această accepție este curioasă

derente locale. În regatul Bosporan, spre exemplu, au apărut un gen de terasări și contraforturi, la fel ca la Nympheum, unde terenul era stîncos și cu pante abrupte; cf. M. M. Hudeak, *История Нимфея*, Leningrad, 1962, p. 32—35, 57—58. În alte orașe apar simple ziduri de piatră cu chirpici, ca la Olbia, care în secolul al VI-lea avea un gen de „îngrăditură scundă de cărămidă crudă, așezată pe un soclu de piatră”; cf. B. F. Gaidukievici, *Ольвия*, Moscova—Leningrad, 1955, p. 29 și urm. O situație similară s-a descoperit la Tiritaki; cf. V. D. Blavatski, *Строительное дело Пантикапея*, în *МИА*, 56, 1957, p. 24 și urm. Lăsînd de o parte orașele din Grecia, în nordul Mării Negre ziduri din piatră propriu-zise s-au constatat la Olbia în secolul al V-lea, cînd acest oraș și-a făcut o sistematizare după sistemul „hippo-damic”; cf. Gaidukievici, *loc. cit.*, iar la Chersones, Nympheum etc. ziduri de apărare, în înțelesul propriu al cuvîntului, apar abia în secolul al IV-lea. Unele ziduri au șanțuri de apărare, altele nu, iar grosimea lor variază de la $1,50$ la $2-3$ m.

dispoziția spre interiorul suprafeței apărate de zid (fig. 2 și 5)⁵. Pe lângă toate aceste elemente constructive trebuie să mai adăugăm faptul că

a

Fig. 4. — a, scara ; b, punctul de deviere al temeliei zidului.

b

în fiecare din cele două secțiuni mai mari prelungite spre vest, s-a descoperit câte o groapă imensă, lată de 9 m și adâncită sub nivelul actual al pânzei de apă, dispusă în partea din afară spre vest, reprezentînd probabil șanțul

⁵ Situația din acest punct pune anumite probleme, în sensul că această construcție în formă de „turn”, dispus spre interiorul suprafeței apărate de zid, nu justifică o funcție de apărare ca aceea a unui turn obișnuit, plasat în exterior și cu funcție precisă în cazul unor atacuri asupra zidurilor. Situația noastră se pare că-și găsește cea mai apropiată analogie în fortifica-

zidului. Orientarea, după reconstituirea de pe plan⁶, pare că urmărește o sinuozitate a terenului din antichitate. În pământul de umplutură al șanțului, materialele descoperite permit aceeași încadrare cronologică cu cele din jurul zidului⁷.

Fig. 5. — Turn.

Elementele cronologice de care dispunem pentru fixarea momentului de construire a zidului se sprijină în mare măsură pe situația stratigrafică și pe unele materiale descoperite, elementele tehnicii de construcție lipsind pentru partea esențială; din suprastructura zidului nu s-a păstrat nici o porțiune *in situ*. În consecință, momentul de construire este dificil de fixat mai strâns. Aceasta din cauza proastei stări de conservare, cât și a plasării lui într-un mediu arheologic sărac în depuneri din epoca

țilei Atenei din epoca clasică. Studiind planul de la Atena, zidul este prevăzut cu turnuri, bastioane și trei tipuri de porți: unele sînt mici intreruperi constructive ale zidului — simple deschizături, altele au mici bastioane, iar cele ce ne interesează apar ca o intrare apărută de două ziduri paralele și perpendiculare, orientate spre interior; în fiecare caz lungimile variază și sînt terminate printr-un mic unghi drept, micșorînd spațiul de deschidere. Se pare că situația de la Histria se apropie de exemplele de la Atena în special de ΘΡΙΑΣΙΑΙ ΠΥΛΑΙ, ΙΕΡΑ ΠΥΛΗ. ΑΙΓΕΩΝΣ ΠΥΛΑΙ; cf. George Daux, *Chronique des fouilles*, 1959, în *BCH*, LXXXIV, 1960, II, p. 631, fig. 6.

⁶ Planul de situație al sectorului Z₂ este în întregime executat de arh. D. Theodorescu, pentru care ținem să-i mulțumim călduros și pe această cale.

⁷ Și pentru șanțul de apărare, cea mai bună analogie o găsim tot la Atena, deși acolo este constatată în secolul al IV-lea în zona Olimpeionului, unde, pe lângă un segment de zid din timpul lui Temistocle, cu partea superioară din chirpici, în afara zidului s-a descoperit un șanț de apărare săpat în stîncă, adînc de 4—5 m, lat de 9 m, urmărind linia zidului la o distanță de 13 m (*BCH*, loc. cit.).

arhaică. Cu toată sărăcia materialelor din stratul arhaic al acestui sector, fragmentele ceramice descoperite se aflau, stratigrafic, sub nivelul de la care a fost construită temelia și în majoritatea lor se încadrează cronologic în a doua jumătate a secolului al VI-lea î. e. n. În unele locuri au apărut resturile unui nivel care trece în secolul al V-lea și este tăiat de zid. La nivelul de la care s-a construit fundația dispunem de unele descoperiri contemporane cu perioada de funcționare a zidului. În partea centrală, mai bine conservată, s-au păstrat urmele unei locuințe — poadea de lut — conținând materiale de la mijlocul secolului al V-lea î. e. n. : fragmente de amfore de tip Chios, cupe atice cu firnis negru lucios și decor estampat, precum și alte materiale de uz comun. Este de notat faptul că aceleași tipuri de fragmente de vase s-au găsit și în groapa șanțului.

Cu acestea avem dovada că cel mai târziu la mijlocul secolului al V-lea î.e.n. poate chiar din al doilea sfert al acestui secol, zidul era în funcțiune. Tot în aceeași vreme, probabil, a funcționat și casa de piatră (descoperită încă din 1949) în prima sa fază de construcție, împreună cu fântina alăturată, al cărei nivel impune să acceptăm contemporaneitatea ei cu zidul⁸ (fig. 2). În celelalte sonde efectuate, la nivelul corespunzător — a doua jumătate a secolului al V-lea și prima jumătate a secolului al IV-lea î. e. n. — s-au descoperit două complexe, de cuptoare ceramice, dispuse în partea *intramuros*, dintre care unul a fost distrus o dată cu zidul, celălalt puțin înainte⁹.

În privința momentului de distrugere situația pare de asemenea clară. Atât observațiile stratigrafice, cât și materialele descoperite ne conduc către mijlocul secolului al IV-lea. De fapt, nu s-a păstrat situația din momentul distrugerii zidului, ci doar ceea ce a mai rămas pe loc din demontarea ruinelor pentru scoaterea pietrei, care a fost refolosită la alte construcții. Din rezultatele de pînă acum pare aproape sigur că blocurile din paramente au fost refolosite la construirea zidului de apărare din epoca elenistică, o dată cu piatra mărunță, refolosită și ea în emplecton¹⁰.

În urma demontării materialului de construcție, în golurile rămase s-a făcut o masă treptată și sistematică, în scopul nivelării terenului. Așa se explică de ce în toate sondele practice au apărut straturi succesive de tasări de ceramică, între care predomină fragmentele de amfore. În unele părți s-a constatat că chiar această tasare a fost străpunsă tot pentru scoaterea pietrei, așa încît reiese că nivelarea acestui teren s-a făcut în etape. Peste straturile de tasare, în toate sondele a apărut constant un strat de pământ de umplură, cu o grosime variabilă între 0,30—0,60 m. Deasupra încep depunerile din epoca elenistică, constituind

⁸ V. Canarache și S. Dimitriu, *Secțiuni și sonde*, în *Histria I*, 1954, p. 189. În acest sondaj a apărut atunci și o porțiune din zid, și anume suprafața superioară a corpului mai înalt. Dat fiind caracterul de sondaj al săpăturilor, zidul împreună cu casa și fântina din apropiere au fost atribuite epocii elenistice. Casa a suferit trei refaceri și, probabil, doar ultima va fi intrat în epoca elenistică; fazele anterioare, ca și fântina, au fost, probabil, contemporane cu zidul și nu este imposibil ca în acest punct să fi fost fixat un post de pază al zidului.

⁹ M. Coja, *Activitatea meșteșugărească la Histria în sec. VI—I î.e.n.*, în *SCIV*, XIII, 1962, 1: *Ibidem*, în *Dacia*, N.S., VI, 1962, p. 115—138.

¹⁰ V. Canarache, *Incinta din valul III al cetății*, în *Histria I*, 1954, p. 278—285, fig. 120, 122; *idem*, *Zidul de incintă de la valul al III-lea*, în *SCIV*, V, 1954, 1, p. 71—79.

un strat gros de 1—1,50 m, în cursul cuprinsul s-au surprins, în general, trei nivele principale. Deasupra stratului elenistic există un strat subțire roman, secolele I—II e. n., și apoi stratul corespunzător necropolei plane din epoca romană.

Reluarea locuirii pe acest teren atît de frămîntat s-a petrecut după datele de care dispunem pînă în prezent, la sfîrșitul secolului al IV-lea și începutul celui de-al III-lea î. e. n., așa cum ne permit a interpreta materialele descoperite și situațiile din teren. În acest sens menționăm mai întîi podeaua unei locuințe (fig. 6, c-d) care era așezată peste dărîmăturile zidului și peste stratul de tasare și umplutură. Printre materiale se afla și o toartă de amforă, cu ștampilă din Sinope, databilă la sfîrșitul secolului al IV-lea, începutul secolului al III-lea î. e. n., precum și o monedă de la Alexandru cel Mare¹¹. Urmele unei alte locuințe, situată în aceleași condiții stratigrafice, s-au aflat în capătul de nord al zidului; plasată chiar deasupra dărîmăturilor lui, datarea ei—cître sfîrșitul secolului al IV-lea î. e. n. — s-a făcut pe baza unei torți de amforă ștampilată din Tasos și a unei monede de bronz autonome histriene¹². O altă situație care trebuie luată în considerație tot în sprijinul acestei precizări cronologice este descoperirea unui depozit de amfore (φ) așezat în punctul unde se află construcția de „turn-poartă”, plasat în exterior — spre vest — chiar în dreptul intrării, care prin așezarea lui exclude contemporaneitatea cu perioada de funcționare a zidului (fig. 2). Depozitul conținea diverse amfore, printre care unele ștampilate din Tasos, databile la sfîrșitul secolului al IV-lea, începutul secolului al III-lea î. e. n., precum și alte vase de uz comun sau de tipul ceramicii de bucătărie, care comportă aceeași datare¹³. În campania anului 1963, secțiunea II a dat la iveală încă o situație concludentă, în sensul celor de mai sus. Tasarea de nivelare de peste zid a fost perforată de resturile unor cuptoare ceramice, foarte distruse, din care s-au păstrat părți din camerele inferioare. Deasupra lor era plasată o locuință, conținînd diverse vase care merg cronologic pînă la mijlocul secolului al III-lea î. e. n. Aceasta înseamnă că, după momentul de distrugere și acela al nivelării prin tasare, pe de o parte, și reluarea locuirii din secolul al III-lea, pe de altă parte, se mai intercalează o perioadă de timp în care au funcționat cuptoarele menționate, ce au aparținut unor ateliere de ceramică, documentate în această zonă destul de clar. Pe lîngă situațiile stratigrafice mai elocvente, dispunem de descoperiri de materiale¹⁴, în special fragmente ceramice cu figuri roșii, pe a căror încadrare cronologică ne putem sprijini; dintre acestea

¹¹ Identificarea torții de amforă se datorează colegei V. Eftimie, iar moneda colegului C. Preda, cărora le aducem mulțumiri călduroase.

¹² Suzana Dimitriu și Carmen Dumitrescu (*Sectorul X*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 406) arată că locuința nr. 6, de la adîncimea de 1,90 m, „era construită deasupra gropii unui mare zid demantelat...”. Pe podeaua de lut, între alte materiale, s-a găsit și „o mînușă de amforă tasiiană cu ștampilă și o monedă de bronz autonomă histriană cu capul zeului fluvial, (care) datează locuința cître sfîrșitul sec. IV î.e.n.”.

¹³ H. A. Thompson, *Two Centuries of hellenistic pottery*, în *Hesperia*, III, 1934, 4, grupa A.

¹⁴ Cadru restrîns al acestui articol nu ne permite prezentarea unei documentări speciale de materiale ceramice; ele vor fi publicate sub formă de catalog, într-un capitol special, cu rezultatele generale ale sectorului Z₂ în *Histria III*.

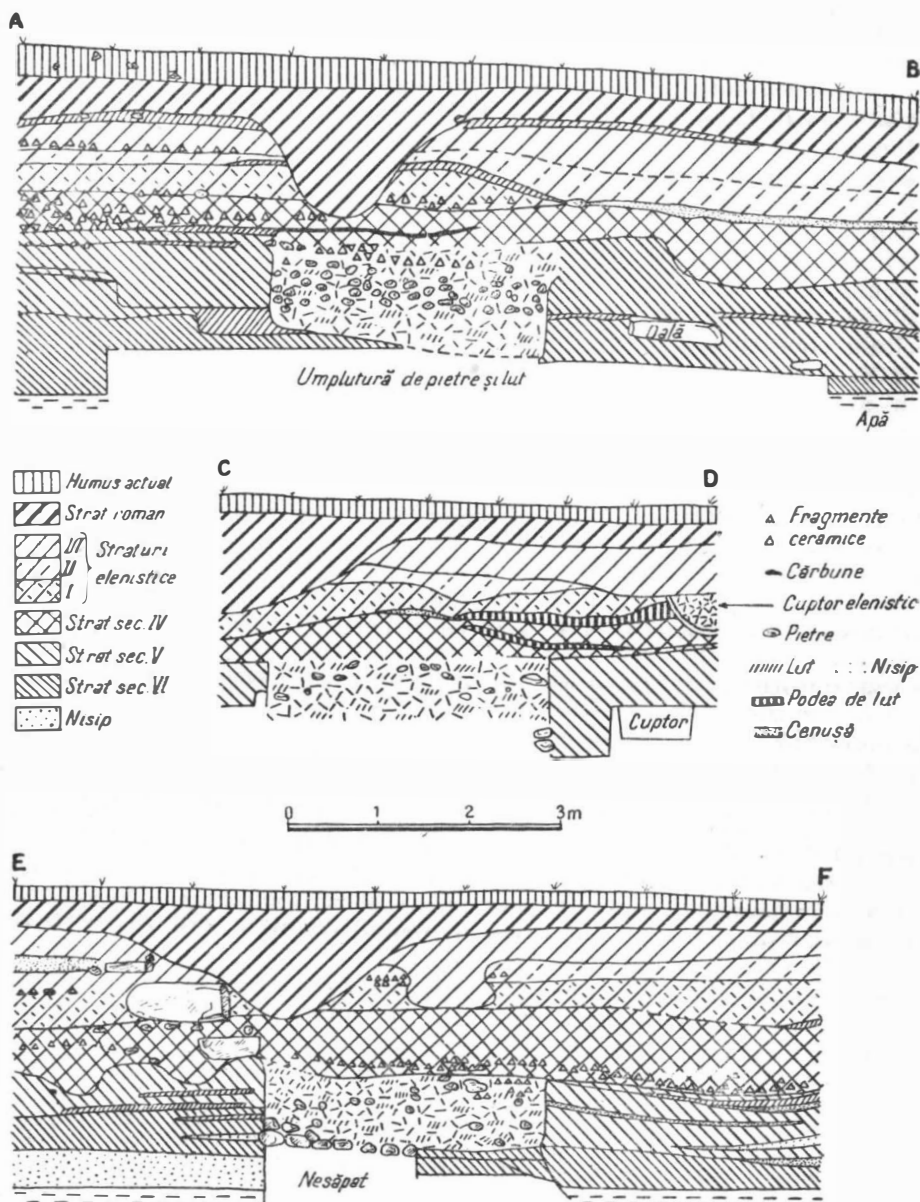

Fig. 6. — Profile : A-B, secțiunea nr. 5 ; C-D, secțiunea nr. 3 ; E-F-suprafața E.

semnalăm un fragment de crater atic cu figuri roșii, de stil Ker-ci, găsit deasupra dărîmăturilor zidului, databil în prima jumătate a secolului al IV-lea¹⁵. De asemenea nu putem trece cu vederea descoperirile monetare a căror semnificație nu este lipsită de interes. În masa dărîmăturilor predomină monedele de la Filip al II-lea față de cele de la Alexandru cel Mare, care sînt în minoritate. Fără să ținem seama de monedele din ultima campanie, s-au descoperit 49 de monede de la Filip al II-lea și 16 de la Alexandru cel Mare. Această proporție ne sugerează ideea că timpul de funcționare a zidului din epoca clasică a durat pînă spre sfîrșitul domniei lui Filip, spre deosebire de descoperirile monetare de la zidul elenistic, care a avut perioada de funcționare după distrugerea acestuia și unde săpăturile au scos la iveală numai trei monede de la Filip, cele de la Alexandru fiind mai numeroase. Faptul că dispunem de un număr mai restrîns de monede de la Alexandru înseamnă că în acest sector depunerile arheologice au suferit o schimbare sensibilă, știut fiind că circulația monedelor lui Alexandru în Dobrogea a fost intensă și prelungită pînă în secolul al III-lea, așa încît, în situația discutată, ele ar fi trebuit să le depășească numeric pe cele precedente, dacă depunerile arheologice și-ar fi urmat cursul normal.

Revenind la problema principală pe care vom încerca s-o luăm în discuție, și anume că această mare distrugere care a dezafectat un zid de apărare în întregimea lui nu este izolată, trebuie să arătăm că aceasta este atestată de diferite situații arheologice și în alte puncte, a căror interpretare angajează o mare parte din suprafața orașului Histria, ilustrînd o schimbare de organizare urbanistică. Chiar dacă pentru acestea din urmă, în argumentarea de față, nu dispunem de tot atîtea detalii, ele urmînd a fi publicate la timpul potrivit *in extenso* de către descoperitorii lor, totuși, din cele ce sînt publicate pînă în prezent, credem că ele susțin aproape cu aceeași greutate punctul nostru de vedere.

Una din situațiile care vine în sprijinul celor spuse mai sus este documentată pe platoul din vest în marginea sa de sud, unde într-un sondaj efectuat în 1959 s-a constatat existența unui bogat strat din epoca arhaică și clasică, ale cărui depuneri se apropie, din punctul de vedere al abundenței, de acela din sectorul X. În acea zonă intens locuită, s-a constatat că depunerile de locuire s-au întrerupt în secolul al IV-lea î. e. n. După această dată, o parte din suprafața afectată locuirii a fost transformată în necropolă plană, documentată prin descoperirea citorva morminte de inhumație din epoca elenistică¹⁶.

În alt punct al acestui platou — de data aceasta în colțul de sud-vest — s-a săpat în 1960 movila XXXIV, așezată pe un strat de locuire, documentat prin resturile unor locuințe cu socluri din piatră de calcar, strat de locuire care și aici a fost întrerupt tot în secolul al IV-lea î.e.n. Inven-

¹⁵ *Materiale*, V, p. 301, fig. 6.

¹⁶ Printre mormintele de inhumație descoperite, unul are ca inventar o oinochoe elenistică, iar pentru două dintre ele situația stratigrafică este foarte clară. Așadar avem o documentare sigură că locuirea s-a întrerupt pe o anumită zonă limitrofă a platoului, în urma unui eveniment de amploare, care a afectat chiar modificarea anumitor părți locuite ale orașului (*Materiale*, VIII, 1962, p. 413 și urm., fig. 7, pl. VIII).

tarul mormintelor din această movilă conține un bogat material ceramic, care se încadrează cronologic în jurul anului 300 î.e.n., dacă nu chiar puțin înainte de această dată ¹⁷, descoperire care ni se pare deosebit de semnificativă pentru problema care ne interesează.

Același moment de distrugere al orașului este documentat și de săpăturile din cetate, și anume în zona sacră, singurul punct de altfel în care săpăturile au ajuns pînă la baza stratului grecesc și în care s-au descoperit câteva monumente din epoca arhaică și clasică. Ne referim la următoarea situație: peste ruinele templului A din secolul al V-lea î.e.n. și peste acelea ale unor altare s-a observat un strat masiv de arsură, surprins în mod constant pe întreaga suprafață săpată în straturile grecești. La o citire atentă a profilelor care însoțesc raportul preliminar din 1956 (pl.III), se observă clar această situație ¹⁸. Fragmentele arhitectonice descoperite, aparținînd templului elenistic, cît și arhitrava cu inscripția dedicatorie Zeului cel Mare, datate în secolul al III-lea î.e.n. au nivelul de zacere *peste* acest strat de arsură. De altfel în privința datei, în raport, se spune clar: „Scrișul — cu totul caracteristic — datează dedicația (și deci și templul) în sec. al III-lea î.e.n., mai curînd în prima decît în a doua jumătate a acestui veac” ¹⁹. Aceeași situație stratigrafică s-a surprins, în condiții mult mai clare, în săpăturile din campania anului 1963 din aceeași zonă sacră și în imediata apropiere de cele amintite aci, care în momentul publicării rezultatelor va furniza date mult mai concrete.

Apariția acestui zid de apărare și mai ales gradul lui de distrugere, care după cum am arătat mai sus se coroborează cu distrugeri de aceleași proporții, documentate în diverse puncte de pe întinsul orașului Histria, reprezintă o documentare arheologică ce ne îndeamnă să ne îndreptăm atenția asupra unor evenimente istorice din viața acestui oraș. S-a constatat în fapt reducerea suprafeței apărute a orașului la circa o treime față de secolele V—IV; în zona sud-vestică a platoului, o parte din teren este afectată acum necropolei elenistice și, fapt deosebit de important, necropola tumulară își extinde suprafața în această parte, deși înspre nord-vest de actualul lac Istria ocupa o suprafață foarte întinsă. În zona sacră, tot în această vreme, este documentată distrugerea unor temple și altare printr-un incendiu puternic, încît monumentele sacre din epoca elenistică zac deasupra acestui strat de arsură, ceea ce ne permite interpretarea că orașul a suferit prefaceri radicale în toate sectoarele de activitate.

Aceste elemente arheologice trebuiesc puse, cu toată circumspecția necesară, pe seama unor evenimente istorice mai importante care să justifice și să determine asemenea transformări.

Distrugerea zidului credem că poate fi plasată cu mai multă probabilitate către mijlocul secolului al IV-lea î.e.n. decît spre ultimele decenii ale aceluiași secol.

¹⁷ P. Alexandrescu, *Necropola tumulară, săpături 1955—1961*, în *Histria II* (în pregătire pentru tipar). Mulțumim călduros și pe această cale colegului nostru care ne-a pus la dispoziție manuscrisul.

¹⁸ *Materiale*, V, p. 284, pl. III.

¹⁹ *Materiale*, VI, p. 270.

Din fericire, informațiile literare sînt mult mai bogate pentru această perioadă în comparație cu cele precedente. În aceste decenii, Dobrogea a fost martora unor evenimente de mare amploare, care au pus față în față forțe considerabile și a căror descriere și interpretare au făcut obiectul unor conturate pagini de istorie antică.

Desprindem patru evenimente susceptibile să justifice, într-un fel sau într-altul, marile transformări constatate în vechea colonie pontică. În ordine cronologică ne-am putea referi la: 1) campania din anul 339 a regelui macedonean Filip al II-lea împotriva lui Atheas, regele sciților, și evenimentele premergătoare acestei campanii; 2) campania lui Alexandru cel Mare împotriva tribalilor din anul 335; 3) expediția lui Zopyrion, generalul lui Alexandru, împotriva Olbiei din anul 326 și 4) revoltele orașelor pontice din anii 313—308 și reprimarea lor de către Lisimah, satrap al Traciei la acea dată.

Încercînd o sumară analiză a acestor evenimente, în măsura în care ele ar putea corespunde documentației noastre arheologice, le vom lua în considerație, din punct de vedere cronologic, în ordinea lor inversă.

De la început trebuie să semnalăm că luarea în discuție a ultimului eveniment — revolta orașelor pontice — se datorește mai degrabă unui scrupul de ordin științific decît momentului oferit de descoperirile arheologice, și în special avîndu-le în vedere pe acelea din sectorul Z₂.

Pornind de la situații arheologice ca distrugerea zidului de apărare pînă la radiere, demantelarea lui de aproape întreg materialul de construcție și mutarea la circa 300 m spre est, transferarea unei părți a necropolei tumulare în imediata apropiere a zonei locuite de pe platou, cît și reconstruirea unor monumente din zona sacră, sîntem îndemnați să vedem în ce măsură unicul izvor care ne stă la îndemînă cu privire la acțiunile lui Lisimah în Dobrogea ne permite o atare interpretare. Din acest izvor reiese că Lisimah, luînd cunoștință de revolta orașelor pontice, care începuseră prin a izgoni garnizoanele macedonene instalate în fiecare din ele, a trecut munții Haemus și a asediat orașul Odessos, luîndu-l printr-o *înțelegere* ²⁰. „După aceasta, cîștigîndu-i de partea sa într-un mod asemănător pe istrieni, se îndreaptă spre callatieni” ²¹. Urmează apoi descrierea bătăliei cu tracii și sciții învecinați ²², după care Lisimah începe asediul Callatis-ului, care nici în anii 309—308 nu se predase încă, ceea ce demonstrează că ținta atacurilor lui Lisimah era orașul Callatis, la vremea aceea important centru printre orașele vest-pontice ²³. După cum reiese din textul lui Diodor, rezolvarea conflictului dintre Lisimah și *celelalte* cetăți a avut un caracter secundar, acestea cedînd chiar din momentul apariției armatei sale sub zidurile cetăților. Altfel nu putem înțelege — pentru a reveni la situația Histriei — sensul unei înțelegeri (ὁμόλογι:) între un cuceritor și o cetate distrusă, așa cum apare Histria din rezultatele arheo-

²⁰ Diodor, XIX, 73, „καὶ δι'ὁμολογίας παρέλαβε τὴν πόλιν”.

²¹ Idem, XIX, 73, „μετὰ δὲ ταῦτα τῷ παραπλησίῳ τρόπῳ τοὺς Ἰστριανοὺς ἀναγκησάμενος ἀνὰ ζευξεν ἐπὶ καλλατιανοῦς”.

²² Ibidem, XX, 25.

²³ Cf. D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*, p. 15; Em. Condurachi, *Scurt istoric al cetății Histria*, în *Histria I*, 1954, p. 41.

logice prezentate mai sus și mai cu seamă calificarea acțiunii lui Lisimah drept o reconciliere — ἀνάκτησις.

Celelalte două evenimente pe care le-am amintit se pare că nu pot permite o argumentare destul de convingătoare pentru rezolvarea problemei în discuție. Ele au avut loc în urma expansiunii regatului macedonean și în urma expediției lui Filip al II-lea în Dobrogea.

Expediția lui Zopyrion din 326, *praefectus Ponti* sau *Thraciae praepositus*²⁴, deci după câte se poate înțelege stăpîn peste o Dobroge organizată, viza îndepărtata Olbie și nu reiese că ar fi avut aceeași intenție în ceea ce privește vreuna din cetățile vest-pontice²⁵.

În ceea ce privește expediția lui Alexandru cel Mare din 335 împotriva tribalilor, ea pare să fi fost într-un fel consimțită de cetățile maritime, întrucît joncțiunea dintre Alexandru și flota sa undeva pe Dunăre s-a petrecut fără ca să fi întâmpinat vreo rezistență în timp ce intra pe gurile Dunării și naviga în susul apei²⁶.

Rămîne așadar de luat în considerație primul eveniment menționat, și anume expediția lui Filip al II-lea împotriva sciților, singurul care poate, după cît ni se pare, să ne permită a rezolva a problemei în discuție.

Evenimentele premergătoare campaniei din 339 și descrierea ei și-au găsit loc în numeroase lucrări antice și moderne²⁷. Încercînd o rezumare a lor, s-ar putea enumera următoarele momente: Atheas regele sciților, presat de războiul cu istrianii, cere ajutorul lui Filip²⁸. Moartea prematură a regelui istrianilor eliberează pe sciți de primejdia războiului și o dată cu aceasta și de obligațiile pe care Atheas le luase față de Filip. Regele macedonean, ocupat în acest timp cu asediul Bizanțului, îl abandonează și se îndreaptă spre Atheas. Ciocnirea a avut loc undeva în preajma Dunării²⁹, soldîndu-se cu înfrîngerea și moartea lui Atheas. La întoarcere tribalii atacă și rănesc pe Filip, luîndu-i întreaga pradă de război. Reamintim aici faptul că nu s-au scos destul în evidență două informații, care, alături de relatările anecdotice ale lui Plutarh, se referă la lupta lui Atheas cu tribalii³⁰, precum și la amenințarea simbolică a Bizanțului de către regele scit³¹, petrecute anterior momentului final al acestor acțiuni (339). Se conturează astfel un șir de evenimente demne de luat în considerație: a) războiul cu tribalii, b) eventualul război cu Bizanțul, c) lupta cu istrianii și d) campania din 339. Se ajunge deci la un *terminus antiquem*; pentru celălalt *terminus* nu se pot face decît conjecturi.

²⁴ Justin, XII, 1, 4–5; XII, 2, 16–17; Quintus Curtius, X, 1, 44.

²⁵ D. M. Pippidi, *op. cit.*, p. 101–102; Em. Condurachi, *op. cit.*, p. 40.

²⁶ Arrian, I, 3, 5–6; R. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, p. 75; Em. Condurachi, *op. cit.*, p. 40; D. M. Pippidi, *loc. cit.*, p. 101.

²⁷ Textele antice sînt menționate în totalitatea lor de Kaerst, în *RE*, vol. II, p. 191, s.v. *Atheas*. Din bibliografia modernă semnalăm: V. Părvan, *Getica*, p. 51; P. Nicorescu, *La campagne de Philippe en 339*, în *Dacia*, II, 1925, p. 22; A. Momigliano, *Dalla spedizione scitica di Filippo alla spedizione scitica di Dario*, în *Athenaeum*. N.S., 11, 1933, p. 336; H. Danov, *Западнят бряг*, 1947, p. 52.

²⁸ Relatăm după Justinus, IX, 2 și Paulus Orosius, III, 13, 4–8.

²⁹ Lucian, *Μακεδονία*, 10.

³⁰ Polyaeus, *Strat.*, VII, 44, 1; Frontinus, *Strat.*, II, 4, 20.

³¹ Clemens Alexandrinus, *Stromata*, V, 31, 3.

Informația deja citată a lui Lucian ³², că Atheas a murit la 90 de ani, ne obligă să-i acordăm regelui scit câteva decenii de activitate. Chiar dacă s-ar aduce obiecția că Strabo ³³ îl localizează pe Atheas între Istros și Borysthene, totuși cele două lupte ale acestuia cu tribalii și Bizanțul presupun o intensă activitate a bătrînului rege scit la sud de Dunăre ³⁴, oricum anterioară campaniei din 339. Rămîne de văzut în ce măsură textul lui Justinus, considerat principal pentru ilustrarea penetrației sciților la sud de Dunăre în urma morții lui *rex Istrianorum*, justifică localizarea sugerată mai sus a lui Atheas.

„Era în acel timp rege al sciților Atheas, care, presat de războiul cu istrianii, ceru ajutor lui Filip prin apolloniați, promițîndu-i succesiunea la tronul Sciției. Murind între timp regele istrianilor, i-a scăpat pe sciți și de teama războiului, și de nevoia de bani”. Se pune întrebarea dacă era posibil ca Atheas în plină acțiune agresivă, forțînd trecerea armatei sale la sud de Dunăre, să aibă motive să se teamă de războiul cu istrianii și, mai ales, să fie în situația de a cere ajutor lui Filip. Neverosimil pare și faptul ca — așa cum reiese din Justinus ³⁵ — Filip să-l ajute pe Atheas să pătrundă în interiorul unei regiuni pe care, după cum o arată evenimentele ulterioare, intenționa s-o facă graniță a regatului său. Ni se pare (dimpotrivă că acest pasaj din Justinus, coroborat cu informațiile asupra celor două lupte — cu tribalii și Bizanțul — menționate de Clemens Alexandrinus și Polyenus, nu constituie un argument pentru a se înțelege o recentă trecere a Dunării de către Atheas, ci mai degrabă lasă să se înțeleagă desfășurarea acestui eveniment ceva mai timpuriu ³⁶. Cît de timpuriu este greu de apreciat, dar nu ni se pare imposibil să acceptăm o dată cu V. V. Struve ³⁷ ca Atheas să-și fi început activitatea la sud de Dunăre între anii 350—340, perioadă în care acțiunile macedonenilor erau concentrate în alte direcții și totodată avînd în vedere că toate aceste evenimente pot fi încadrate în lunga viață a bătrînului rege scit.

Am socotit necesară această digresiune referitoare la periodizarea acțiunilor lui Atheas, pentru a avea în minte o imagine cît mai clară a conflictului din 339. Cum despre rostul intervenției lui Filip, pe care trebuie s-o încadrăm în contextul marilor cuceriri ale regatului macedonean — desigur o încercare reușită, de altfel, de a-și asigura spatele

³² Vezi nota 29.

³³ *Geografica*, VIII, 4, 18.

³⁴ Părerile la care se realizează V. V. Struve, *Grecia antică*, București, 1958, p. 442; H. Bengtson, *Griechische Geschichte*, München, 1950, p. 301, mai mult subînțeles; A. Momigliano, *op. cit.* p. 343 și urm. și în fine Adolf Rogalski, care, publicînd două monede descoperite la Odessos cu legenda ATAIAC, crede că le poate atribui regelui scit (*Монеты с именем скифского царя Атея*, în *Izvestiia-Varna*, XII, 1961, p. 23—27; H. Danov, *op. cit.*, p. 52).

³⁵ „Auzind acestea (refuzul lui Atheas de a-l ajuta la asediul Bizanțului cu bani), Filip trimite soli la Atheas să-i ceară partea de contribuție impusă, pentru a nu fi obligat să părăsească războiul (cu Bizanțul), că trebuie să facă acest lucru cu atît mai repede cu cît soldaților trimiși în ajutor nu le-a plătit nici solda nici cheltuielile de drum”.

³⁶ În acest sens unele descoperiri arheologice din Dobrogea, cît și interpretarea lor permit a se întrevedea o penetrație scitică mai timpurie, probabil într-un proces mai lent. Cu titlul informativ ne referim la statuile funerare scitice, încadrate cronologic în sec. V î.e.n.; cf. Al. Alexandrescu, *În legătură cu statuile „scitice”*, în SCIV, XI, 1960, 2, p. 383—387.

³⁷ V. V. Struve, *loc. cit.*

frontului —, nu este locul să stăruim aici; ceea ce ne-ar rămâne de văzut este semnificația celei de-a treia forțe menționată de Justinus și anume istrianii.

S-au făcut numeroase încercări de a-i identifica pe acești istriani. Unii sînt de părere că ei ar fi de fapt tribalii ³⁸, alții că ar fi chiar grecii din Histria ³⁹, părerea cea mai recentă fiind aceea că ei reprezintă niște triburi locale getice, conduse de un βασιλεὺς-*rex* ⁴⁰. În ce măsură sînt ei o ramură a regatului odrizilor, distrus de Filip în 341, și deci în ce măsură acțiunea macedoneană trebuie interpretată ca un ajutor acordat lui Atheas pentru lichidarea ultimelor rămășițe ale acestui „stat” sau pur și simplu pentru pedepsirea unor triburi rebele — ne este mai greu s-o spunem.

Greu de întrevăzut este și natura raporturilor dintre aceste trei forțe: sciți-istriani-macedoneni. Cert este că în momentul ciocnirii dintre *rex Istrienorum* și Atheas, acesta din urmă cere ajutorul lui Filip, stabilind o *pactio foederis*, așa cum o califică Paulus Orosius ⁴¹. Însă o dată cu moartea regelui istrienilor, Atheas denunță alianța cu Filip, gest pe care regele macedonean l-a interpretat în adevărata lui semnificație, sesizînd pericolul pe care-l reprezenta forța scitică. Acesta a fost desigur motivul pentru care Filip abandonează pentru moment asediul Bizanțului și se îndreaptă spre lupta decisivă cu Atheas. Rezultatul bătăliei este bine-cunoscut. Începînd din acest moment, Dobrogea va intra în sfera de influență macedoneană, rămînînd ca urmașii lui, Alexandru, Zopyrion și Lisimah, să desăvîrșească acțiunea sa.

Ne rămîne așadar, revenind la ideea de la care am pornit, să vedem ce rol a putut juca Histria în acest conflict și în ce măsură prin atitudinea ei și-a atras o pedeapsă atît de gravă — adică distrugerea de către vreuna din forțele menționate. De la început trebuie să arătăm că fără excepție toți cei ce s-au ocupat de campania din 339 ⁴² au subliniat rolul vechii colonii milesiene. Era și greu ca o cetate, la acea vreme încă foarte importantă, să fi reușit să se strecoare printr-o atitudine rezervată din această tripartită luptă. Au sesizat acest lucru și cercetătorii mai vechi, fără să fi cunoscut realele proporții ale orașului grec ⁴³, au subliniat-o și unii mai noi ⁴⁴. Cu atît mai mult reliefăm acest lucru astăzi, cînd după 15 ani de săpături pînă în straturile grecești, Histria se dovedește a fi fost un oraș cu o urbanistică dezvoltată și un important centru comercial.

Fie că a fost aliată a Bizanțului ⁴⁵ și deci opusă atît sciților, cît și lui Filip, fie protejată de istriani ⁴⁶ atrăgîndu-și aceleași antipatii, fie ocu-

³⁸ A. Schaefer, *Demosthenes und seine Zeit*, II, Leipzig, 1886, p. 517—522; G. Beloch, *Griechische Geschichte*, Strasbourg, 1877, III, 2, p. 354.

³⁹ E. Minns, *Scythians and Greeks*, Cambridge, 1911, p. 118, 123; la care adăugăm tentața ipoteză a lui Paul Nicorescu, după care *res istrienorum* ar reprezenta o greșală de copist pentru *dux* în textul lui Justinus și deci el ar putea fi un conducător al histrienilor.

⁴⁰ Cf. Em. Condurachi, *Histria I*, p.35.

⁴¹ IV, 13, 4—8.

⁴² Vezi nota 27.

⁴³ Cf. Paul Nicorescu, *op. cit.*; A. Momigliano, *op. cit.*

⁴⁴ H. Danov, *op. cit.*

⁴⁵ H. Danov, comentat de Em. Condurachi, *loc. cit.*

⁴⁶ Cf. P. Nicorescu, *op. cit.*

pată de sciți și deci expusă ofensivei lui Filip ⁴⁷, Histria, în opinia acestor autori, nu a putut rămâne pasivă în fața acestor evenimente. Nu vom reveni asupra argumentărilor lor. Există însă două amănunte în textul lui Justinus capabile, credem, să arunce o lumină asupra problemei ce ne interesează.

Mai întâi despre ambasadorii lui Atheas la Filip, care, după cum s-a reținut, erau apollinații ⁴⁸. Oricum am interpreta acest element, nu poate scăpa nimănui faptul că o cetate nu s-ar fi erijat în purtătoarea de cuvânt a regelui scit, fără ca între aceste două părți să fi existat legături cât de cât strinse. Că Atheas și-ar fi întins stăpânirea înainte de conflictul din 339 într-atîta încît să fi cuprins în sfera sa și Apollonia pontică și că aceasta din urmă ar fi împărțășit ca în atîtea rînduri soarta Histriei ⁴⁹, nu o putem afirma cu certitudine. Ceea ce ni se pare sigur este că acest element luat în discuție confirmă pe de o parte localizarea lui Atheas la sudul gurilor Dunării, pe de alta clarifică, fie și prin analogie, natura relațiilor dintre Atheas și cetățile pontice. Cînd anume ar fi intrat și Histria în sfera de influență scitică este greu de întrevăzut. Fie că acest fenomen s-a petrecut cu mulți ani înainte, încă de la primele apariții ale lui Atheas la sudul Dunării, fie cel mai tîrziu după rezolvarea conflictului cu istriani, cert este că, în momentul în care Filip părăsește asediul Bizanțului și se îndreaptă spre nordul Dobrogii, Histria mai degrabă de bunăvoie decît silită intrase în *hotarele* temporare ale regelui scit.

Am folosit termenul de hotare, întrucît textul lui Justinus justifică această traducere, și cu aceasta trecem la al doilea element pe care ne propunem să-l luăm în discuție.

În momentul cînd Atheas denunță alianța cu Filip, acesta din urmă îi transmite regelui scit că nu ar vrea decît să-i aducă un sacrificiu lui Herakles, ridicîndu-i o statuie la gurile Dunării ⁵⁰. Răspunsul lui Atheas este foarte clar: „Acela promite să-i trimeată statuia dacă vrea să-și îndeplinească promisiunea; promite nu numai s-o pună, dar chiar să rămînă neatinsă; neagă însă că va permite intrarea armatei în *hotarele* sale” ⁵¹. În caz contrar amenință cu distrugerea și transformarea statuii în vîrfuri de săgeată. Această informație conexată cu aceea a lui Lucian ⁵², după care Atheas ar fi murit undeva în preajma Dunării, sînt singurele elemente pentru a localiza conflictul dintre Filip și Atheas aproape de Histria ⁵³. Despre o localizare a confl.ului peste Dunăre nu credem că poate fi vorba, aceasta contrazicînd toate datele oferite de textele sus citate ⁵⁴.

⁴⁷ Cf. A. Momigliano, *op. cit.*

⁴⁸ Justin, IX, 3, Atheas ... auxilium a Philippo per Apollinienses petit.

⁴⁹ Cf. D. M. Pippidi și Em. Popescu, *Les relations d'Histria et d'Apollonie du Pont à l'époque hellénistique*, în *Dacia*, N.S. III, 1959, p. 235–258.

⁵⁰ Justin, IX, 3, ... ad quam in ostio Istri ponendam se venire.

⁵¹ Idem, „exercitum autem fines ingredi negat se passurum.”

⁵² Vezi nota 29.

⁵³ Spunem aproape de Histria, întrucît distanța mică dintre aceasta și brațul cel mai de sud al Dunării a făcut pe mulți istorici s-o așeze chiar pe Dunăre. Discuția completă a fost făcută în chipul cel mai competent de D. M. Pippidi, în *Contribuții* ... p. 179 și urm.

⁵⁴ În acest sens și A. Schaefer, *loc. cit.*

Deplasându-se de-a lungul litoralului ⁵⁵ cu viteza obișnuită armatei macedonene, Filip a trebuit să rezolve, în treacăt, problemele pe care i le ridicau atitudinea diferitelor cetăți. Punctul final al expediției trebuie să fi fost undeva pe lângă Histria sau mai la nord, locul vizat pentru instalarea statuiei nu era decît pretext de a extinde granița regatului macedonean la Dunăre.

Au existat desigur și în acest moment motive serioase care i-au determinat pe histrieni să reziste cuceritorului macedonean. Numai o armată de tipul celei macedonene, înzestrată cu puternice mașini de război și mai ales cu un conducător care nu ezita să radă de pe fața pămîntului o cetate potrivnică ⁵⁶, credem că putea provoca o distrugere de proporțiile celei semnalate la Histria, despre care ne punem întrebarea dacă, după această dată, a mai atins starea înfloritoare pe care o cunoscuse pînă atunci.

Fie că admitem, după Momigliano ⁵⁷, o ocupare scitică a cetății, fie că trebuie să ținem seama mai degrabă de bunele relații cu sciții ale coloniei milesiene ⁵⁸ — din cele mai vechi timpuri — distrugerea trebuie să fi avut loc, cu inevitabilă probabilitate, în condițiile și din cauzele schițate mai sus.

MARIA COJA

ЗАЩИТНАЯ СТЕНА КРЕПОСТИ ИСТРИЯ И ИСТОРИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ЕЕ РАЗРУШЕНИЯ В IV В. ДО Н.Э.

РЕЗЮМЕ

Исходя из результатов раскопок на участке Z_2 и на других участках города, автор археологически устанавливает сильное разрушение жилых кварталов города Истрии в середине IV в. до н.э., а также значительные изменения в расположении некрополя греческой эпохи. В сущности речь идет о разрушении защитной стены на участке Z_2 и священной зоны, вскрытой на участке Т, а также о распространении курганного и бескурганного некрополя на горизонт интенсивного обитания, на окраине города (см. план, рис. 1).

Отвергая одну за другой возможности бурных событий, приведших к разрушению города в эпоху Александра Македонского, Зопириона и

⁵⁵ A. Schaefer, *loc. cit.* și J. Kromayer, *Antike Schlachtfelder in Griechenland*, I, Berlin, 1903, p. 176—177.

⁵⁶ Exemple sînt multe: cf. Olynthus.

⁵⁷ A. Momigliano, *loc. cit.*

⁵⁸ Em. Condurachi, *Histria I*, p. 34—39; idem, *Cu privire la constituirea teritoriului rural al orașului Histria*, în *BSt A.*, IV, 1952, p. 59—69, eveniment legat tocmai de apariția sciților în Dobrogea și de ajutorul lor în 313; *Diodor*, XIX, 73 și doar cu titlul de ipoteză, părerea lui L. Robert, în *Epigraphie* din *L'histoire et ses methodes*, Encyclopédie de la Pleiade, 1961, p. 463, că Rhemaxos, celebrul protector al orașului ar fi el însuși un scit.

Лизимаха, автор останавливается на походе 339 г. царя Филиппа II против скифов, предводительствуемых Афеасом.

Основываясь на ряде литературных сведений, главным образом на *Justinus* IX, 2—3, автор анализирует обстоятельства, при которых Истрия, попавшая в скифскую сферу влияния, стала, вероятно, одним из главных оплотов сопротивления Филиппу II; из-за этого, в конце концов, она и была разрушена в середине IV в. до н.э.

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

Рис. 1. — Общий план города Истрии.

Рис. 2. — План участка Z_2 .

Рис. 3. — Основание стены.

Рис. 4. — а, лестница; б, точка отклонения основания стены.

Рис. 5. — Башня.

Рис. 6. — Профили: А—В, разрез № 5, С — D, разрез № 3; Е — F, площадка е.

LE MUR DE DÉFENSE DE LA VILLE D'HISTRIA ET LES CIRCONSTANCES HISTORIQUES DE SA DESTRUCTION AU IVe SIÈCLE av.n.è.

RÉSUMÉ

En interprétant les données archéologiques résultant des fouilles effectuées dans le secteur Z_2 et dans d'autres points de la cité, l'auteur arrive à la conclusion que vers le milieu du IVe siècle a eu lieu une destruction massive de certains quartiers d'habitation de la ville d'Histria, ainsi que des modifications substantielles dans l'emplacement de la nécropole d'époque hellénistique. Il s'agit en fait, du démolissement du mur d'enceinte — constatée dans le secteur Z_2 —, de la désaffectation de l'entière zone sacrée — constatée dans le secteur T — et de l'extension de la nécropole plane et tumulaire sur un niveau d'habitat très dense, situé dans un quartier périphérique de la ville (voir le plan de la fig. 1).

En ce qui concerne les causes de cette destruction, l'auteur, repoussant successivement l'éventualité des actions violentes survenues au temps d'Alexandre le Grand, de Zopyrion et de Lysimaque, s'arrête à l'expédition de 339 du roi Philippe II contre les Scythes, dirigée par Athéas.

S'étayant de toute une série des sources littéraires et en premier lieu de Justin IX, 2—3, il analyse les circonstances selon lesquelles Histria, gravitant à cette époque dans l'orbite de l'influence scythe, serait

devenue un des principaux centres de la résistance contre Philippe II. Cette attitude hostile aurait entraîné sa destruction au milieu du IVe siècle avant notre ère.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. — Plan général de la cité d'Histria.
Fig. 2. — Plan de secteur Z₄.
Fig. 3. — Fondement du mur.
Fig. 4. — *a*, escalier ; *b*, point de déviation du fondements du mur.
Fig. 5. — Tour.
Fig. 6. — Profils : a-b, section n° 5 ; c-d, section n° 3 ; e-f, surface *e*.
-